

De Duits-Russische dialoog en de economische interactie

Leyli Rustamova

Dit artikel¹ wil focussen op de Duits-Russische politieke samenwerking na 2000, toen de regeerperiode van President Vladimir Poetin aanbrak. Onder President Dmitry Medvedev (2008-2012) zijn de relaties tussen Rusland en de Europese Unie enigszins vriendelijker geworden.

De dialoog tussen Rusland en Duitsland concentreert zich vooral, maar niet hoofdzakelijk, rond veiligheidsissues en daarnaast ook rond handel en investeringen. Echter, rond al deze issues bestaan nog vele onopgeloste problemen. In de media, zowel in Rusland als daar buiten, domineert de mening dat Rusland vandaag door de onverstoorbare tandem Medvedev-Poetin wordt gedomineerd en dat er intussen weinig beweging is gekomen in hun buitenlandse politiek. Toch is er de laatste jaren een dynamiek op gang gekomen, wat goed te merken is aan de veranderingen in de Duits-Russische verhoudingen.

Het team Poetin-Medvedev

In de lente van 2012 werd Vladimir Poetin opnieuw tot President van de Russische Federatie verkozen. Ondanks een golf van protesten die losbarstte toen Poetin opnieuw voor de presidentiële macht kandideerde, moet men nochtans erkennen dat hij in het verleden een geweldige bijdrage aan de ontwikkeling en de verbetering van de Duits-Russische relaties heeft geleverd. Na zijn verkiezing in 2012 mag men aannemen dat hij zich zal blijven inspannen om de relaties met Duitsland verder te verbeteren. Al vanaf het begin van zijn eerste presidentschap waren de relaties tussen beide landen al kwalitatief verbeterd. Toch is dat verschijnsel, zoals we zullen zien, niet altijd volgens de gangbare opvattingen in de politieke wetenschappen even gemakkelijk te analyseren.

Rusland is intussen voor Duitsland de belangrijkste leverancier van energie geworden.

Tussen de twee presidentschappen van Poetin (2000-2008 en nu 2012-) in kende men ook nog het presidentschap van Dmitry Medvedev (2008-2012). Echter, in de media worden beide mannen en hun bewind sterk met elkaar in overeenstemming gebracht en wordt gedaan alsof er tussen beide regeerperiodes eigenlijk geen waterscheidingslijn te trekken valt. Toch brengt iedere nieuw verkozen politieke leider haast noodzakelijk veranderingen in het gevoerde beleid ten aanzien van andere landen met zich mee. Zo blijkt dat het buitenlandse beleid van President Medvedev toch enigszins van dat van President Poetin verschilde. Dat kan ook worden afgeleid uit diverse publieke verklaringen zoals die bijvoorbeeld werden afgegeven bij het stemgedrag van Rusland in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties in maart 2011 met betrekking tot de Libische Burgeroorlog.

De Russisch-Duitse dialoog is dan al een eindje gevorderd. José Manuel Barroso verklaarde bijvoorbeeld dat sinds de komst van President Medvedev tussen Rusland en Duitsland de sfeer sterk was verbeterd.²

Wat de Duits-Russische betrekking betreft, is het interessant om het tijdperk van President Poetin en het tijdperk van President Medvedev duidelijk van elkaar te onderscheiden. Toen President Poetin in 2000 aan het bewind kwam, was het duidelijk dat hij een nieuwe fase in de ontwikkeling van Rusland en de Russische staat markeerde. Die ontwikkeling werd onder President Medvedev daarna verder doorgetrokken. Wegens het tegelijkertijd doorstromen van Poetin naar de functie van Eerste Minister en Medvedev naar het presidentschap ontwikkelde zich in 2005 n aan de top van

de Russische regering een nieuw *format*, waarbij President en Eerste Minister samen het buitenlandse beleid gingen bepalen en dat ook in het buitenland gingen presenteren. Daar in 2012 Poetin opnieuw President van de Russische Federatie is geworden en Medvedev bereid is gevonden om Eerste Minister te worden, mag men aannemen dat er zich ook nieuwe impulsen in de politiek ten aanzien van Duitsland en de Europese Unie zullen doorzetten.

De Russisch-Duitse toenaderingspolitiek

De nogal “ongebruikelijke” toenadering tussen Rusland en Duitsland begon al tijdens de eerste periode van Poetins presidentschap en het kanselierschap van Gerhard Schröder, en de relatie werd door banden van persoonlijke vriendschap bevorderd. In deze periode werd Duitsland ook één van de landen waarmee Rusland de allervriendelijkste en vruchtbaarste relaties aanging. Daarom spraken bepaalde analisten in de internationale betrekkingen al snel van Duitsland als de pleitbezorger van Rusland in de Europese Unie. Eén van de redenen waarom Poetin een dergelijke nauwe samenwerking met Duitsland aanging, zou zijn dat hij ooit had behoord tot de Sovjet inlichtingendienst in de toenmalige DDR en dat hij daardoor – beter dan welk ander staatshoofd ooit in de moderne geschiedenis – de Duitse mentaliteit en levenswijze zou hebben leren kennen.³

In 2001, tijdens zijn eerste officieel bezoek aan Duitsland in zijn functie van staatshoofd, gaf Poetin een redevoering in de Duitse *Bundestag* waarin hij zijn visie op de toekomstige samenwerking tussen Duitsland en Rusland gaf.⁴ De speech van Poetin verwekte in Duitsland beroering in de publieke opinie, hoofdzakelijk omdat

sinds de dagen van tsaar Peter de Grote het Duitse volk voor het eerst de eer had om zich door een hoogste gezagsdrager van een ander land in hun eigen taal te laten toespreken. Of, zoals het Duitse dagblad *General-Anzeiger* het juist opmerkte: deze oproep van een vertegenwoordiger van een volk dat gedurende de Tweede Wereldoorlog, ofwel de Grote Vaderlandse Oorlog zoals men in Rusland zegt, 20 miljoen mensen had verloren, zou tot voor een paar jaren daarvoor nog ondenkbaar zijn geweest.

Op het vlak van samenwerking was dat jaar één van de meest vruchtbare op het gebied van politieke samenwerking: er vonden zeven Russisch-Duitse topbesprekingen plaats, veertien ontmoetingen van de ministers van buitenlandse zaken. Als resultaat van de politieke dialoog werd het discussieforum *Petersburg Dialogue* gesticht, waarvan de bedoeling was dat het op termijn de banden tussen Rusland en Duitsland zou helpen aanhalen en een interactie tussen de burgerlijke samenlevingen in beide landen zou helpen bevorderen.⁵

Sinds de oprichting van de *Petersburg Dialogue* nam het aantal instellingen van Russisch-Duitse samenwerking toe. In 2006 werd het Bureau van Nationale Coördinatie voor het uitwisselen van jongeren in Moskou en Hamburg gesticht, in 2007 kwam de Russisch-Duitse Kamer van Koophandel tot stand. In 2011 werd het Duitse Huis voor Wetenschappen en Innovatie opgericht. Uiteraard zijn er ook problemen gerezen bij het functioneren van deze openbare fora, waarna sommige deskundigen de oorzaak hiervan legden bij het verschil in ontwikkelingsniveau van de burgerlijke maatschappij in beide landen. Van Duitse zijde bijvoorbeeld werden vertegenwoordigers van een aantal relevante politieke groeperingen en partijen en zelfs van vertegenwoordigers van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) voor discussies in het kader van de *Petersburg Dialogue* uitgenodigd. Van Russische zijde werden daarentegen enkel mensen die zich dichtbij of loyaal ten aanzien van het Kremlin opstelden, uitgenodigd, hoewel men van Duitse kant al had aangedrongen dat de Russen ook andere mensen zouden moeten uitnodigen. Gleb Pavlovsky, die adviseur van President Poetin was, reageerde toen op een van de samenkomsten

met de opmerking dat er geen Russische NGO's bestonden omdat er in Rusland nu eenmaal geen *civil society* bestond!⁶

De garantie voor vriendschappelijke verhoudingen tussen Duitsland en Rusland is tot op heden gelegen in het feit dat de regeringen van beide landen kritiek op hun binnenlands beleid zo gering mogelijk pogen te houden. Tijdens het bewind van Gerhard Schröder was Duitsland het enige land in de Europese Unie dat weigerde om zich met de binnenlandse politiek van Rusland te bemoeien en dat samenwerking met Rusland nastreefde zonder naar binnenlandse politieke beslissingen van dat land te verwijzen. Gerhard Schröder was ook de eerste regeringsleider die geen beleid van "dubbele standaarden" meer voerde bij het interpreteren van de manier waarop Moskou met het Tsjetsjeense probleem omging. Hij interpreteerde de acties van Poetin tegen de Tsjetsjeense terroristen als zijnde legitiem, omdat deze laatsten een burgeroorlog in Rusland beraamden, en niet als de brutale onderdrukking van een nationale bevrijdingsbeweging van het Tsjetsjeense volk. Van de andere kant heeft Rusland ten aanzien van Berlijn een vertrouwen zonder voorgaande betoond door de *Bundeswehr* toestemming te geven om het Russische grondgebied te gebruiken voor het vervoer van Duitse eenheden die in Afghanistan werden ingezet.⁷

Economische relaties

Duitse ondernemingen kregen lucratieve investeringsprojecten in Rusland aangeboden, ook in de energiesector, terwijl in de jaren 1990 o.a. Amerikaanse aardoliemaatschappijen hier toonaangevend waren geweest. Het spreekt vanzelf dat de politieke toenadering tussen Rusland en Duitsland mede afhankelijk is van de ontwikkeling van de economische banden tussen beide landen. Één van de belangrijkste voorwaarden voor het vestigen van een vertrouwensrelatie tussen beide landen was de wijze waarop Poetin de eigen buitenlandse schuld kon beheren. Ruslands staatsschuld aan Duitsland daalde van 30 miljard euro tot 14 miljard euro dankzij de aardgas- en oliebaten sinds Poetin in 2000 aan het bewind was gekomen.⁸

De geografische ligging van Duitsland en de behoefte om energiedragers te importeren zijn een andere factor in de Russisch-Duitse relaties. Duitsland moet ongeveer 60 procent van de eigen energiebehoeften afdekken door importen. Rusland is intussen voor Duitsland de belangrijkste leverancier van energie geworden. Ongeveer eenderde van alle aardgas en -olie importeert Duitsland uit Rusland.⁹ Zo komt 45 procent van het geconsumeerde aardgas in Duitsland uit Rusland, voor aardolie is dat maar 25 procent en voor diesel nauwelijks

Poetin en Schröder

10 procent.¹⁰ Behalve aardolie en -gas importeert Duitsland ook chemische producten uit Rusland, zoals ferro-legeringen, houtpulp, hout, machines, elektronica, optische instrumenten en werktuigen.

De afhankelijkheid van energiedragers bepaalt in belangrijke mate de Duitse politieke beslissingen ten aanzien van Rusland. Duitsland juichte het recente Russische lidmaatschap van de WTO toe. In 2005 steunde Duitsland de Russische inspanning om los te komen van de afhankelijkheid van de pijpleidingen door Centraal Europa voor de export van aardgas. Tijdens het hoogtepunt van het Russisch-Oekraïense aardgasconflict dat was ontstaan wegens de hoge betalingsachterstand van Oekraïne ten aanzien van het geïmporteerde Russische aardgas, en wegens het manipuleren van de aardgasdoorvoer, besloten Poetin en Schröder om een nieuwe aardgaspijpleiding op de bodem van de Baltische Zee te leggen, nl. de *North European Gas Pipeline*. Deze beslissing leidde tot heftige protesten in de landen van Centraal Europa en heel even werd gewaagd van een nieuw Molotov-von Ribbentrop-Pact. In december 2005, even nadat Schröder zijn post van bondskanselier had verlaten, werd bekend dat hij voorzitter zou worden van de raad van bestuur van de *North European Gas Pipeline Company*, de maatschappij die de pijplijn zou exploiteren. Dit veroorzaakte veel irritatie in bepaalde kringen en niet het minste in Washington waar de Russisch-Duitse toenadering werd gehegeld. Zo was er het voorbeeld van voorzitter Tom Lantos van het *Committee on Foreign Affairs* van het *US House of Representatives* die de voormalige Bondskanselier Schröder betichtte van “politieke prostitutie”.

Vanaf de herfst van 2004 veranderde de houding van de westerse en ook de Duitse pers ten aanzien van het regime in Moskou drastisch nadat President Poetin een aantal maatregelen trof om de staatsmacht verder te centraliseren. De kritiek op Poetin door de Westerse pers en de Westerse regeringen bereikte weldra haar hoogtepunt. De achtergrond van deze opbouw van spanning kan allicht worden verklaard door het feit dat na de ineenstorting van de Sovjet Unie Rusland nog altijd beschikte over een uitgestrekt grondgebied met rijke voorraden aan grondstoffen én door het feit dat Vladimir Poetin de eerste politieke leider

was die na de val van de Sovjet Unie niet alleen verklaarde dat Rusland een grote mogendheid was, maar ook concrete stappen wilde ondernemen om Rusland een leidende rol in de wereldpolitiek te laten spelen.

Als dus vanuit het buitenland de politiek van Poetin wordt gekritiseerd, dan kritiseert men in feite ook de middelen waarmee hij de positie van Rusland in de internationale arena tracht te versterken.

Duitsland tussen Oost en West

Volgens de geldende afspraken van het moderne politieke wereldsysteem zitten Rusland en Duitsland eigenlijk in hetzelfde schuitje daar ze moeten vechten om in de internationale arena ten aanzien van de andere grote mogendheden een evenwaardige positie te verwerven. Een van de belangrijkste redenen waarom West-Duitsland in 1955 lid van de NAVO werd, was het verlangen om na de nederlaag in de Tweede Wereldoorlog weer internationaal mee te tellen en territoriaal, economisch en politiek terug onafhankelijk te worden.

Tijdens de Koude Oorlog tussen de Verenigde Staten en de Sovjet Unie werd de vrede verzekerd door de *containment policy*, waarbij Duitsland werd gebruikt als een instrument van deze politiek. Na de ineenstorting van de Sovjet Unie werd deze balans ineens verstoord en veranderde hierdoor de positie en de status van Duitsland en de andere landen radicaal. De Verenigde Staten werd ineens het enige en veruit machtigste land dat zelfstandig kon beslissen over oorlog en vrede. Maar al snel werd duidelijk dat geen enkel land machtig genoeg is om zelfstandig overal eigenmachtig gewapend op te treden. Dat werd bewezen door de gewapende interventies in Joegoslavië in 1999, in Irak in 2003 en in Libië in 2011. Niemand is nog bij machte om een onafhankelijke buitenlandse politiek te bedrijven. Ook de binnenlandse politiek is niet vrij van buitenlandse druk, wat door de actuele crisissituatie rond Syrië maar al te goed duidelijk is geworden.

De absolute overheersing van de Verenigde Staten in de internationale arena is niet in het voordeel van Duitsland en de andere landen van de Europese Unie. Ondanks het

huidige volgen van de Amerikaanse politiek proberen de Europeanen toch om een meer onafhankelijke koers met betrekking tot hun buitenlandse politiek te voeren. Maar de Europeanen en de Amerikanen hebben twee verschillende interpretaties van de taken van de staat en de sociale rechtvaardigheid en ze huldigen een andere visie op de vormen en de methoden om conflicten op te lossen, om economische en handelsgeschillen aan te pakken en om de rol van de NAVO te bepalen. Echter, het implementeren van een onafhankelijke buitenlandse politiek door de Europese Unie is ook een zaak van het beter combineren van de beschikbare hulpmiddelen.

Zo heerst er een ernstig meningsverschil tussen de lidstaten van de Europese Unie over de deelname aan de Alliantie en hoe die te hervormen. De Oost-Europese landen die tijdens de vijfde uitbreiding bij de Europese Unie aansloten, zijn traditioneel volgzzaam ten aanzien van de Amerikaanse politiek. Tegelijkertijd willen Duitsland, dat de locomotief van de Europese integratie is, en de meer ontwikkelde lidstaten graag ontsnappen aan de status van de gehoorzame jonge broertjes van Amerika, hoewel zij altijd willen opmerken dat deelname aan de NAVO één van de fundamentele constanten van hun politiek is gebleven.

Duitsland leverde een belangrijke bijdrage aan het versterken van de positie van de Europese Unie als een economisch en handelsblok dat met de introductie van de euro in 2002 de Amerikaanse economie sterk moet beconcurreren. Het versterken van de Europese economische integratie zou de Europese Unie moeten voortstuwen in de richting van een politieke unie en, *last but not least*, daardoor het opstapje voor het scheppen van een gemeenschappelijke Europese defensie vormen, waardoor de achterstand ten aanzien van de Verenigde Staten op het gebied van de moderne militaire technologie zou moeten worden ingelopen. De Europese Unie beschikt echter alsnog over onvoldoende middelen om in die richting goede vooruitgang te boeken.

Wat dat betreft, is Duitsland heel wat nuttiger voor Rusland. Duitsland kan immers dienen als een element in de opbouw van een veiligheidsconstructie in Europa (zie

verder). Tijdens het kanselierschap van Schröder werd de Duitse regering zich hiervan bewust en ze begon daarom met het nemen van concrete maatregelen om het multilateralisme in de wereldpolitiek te ondersteunen, hetgeen in de nationale veiligheidsgedachte van de Duitse regering tot uitdrukking kwam in het concept “effectief multilateralisme”. De strategie van de Duitse buitenlandse politiek met betrekking tot het “effectief multilateralisme” correleert met het zich ontwikkelende nationale belang van Rusland om één van de invloedrijkste centra van de multipolair wereld te worden, zoals dat in het Concept van Nationale Veiligheid van Rusland is vastgelegd en geamendeerd werd in het Presidentieel Decreet nummer 24 van 10 januari 2000.

De Russische Federatie is geïnteresseerd in het versterken van de positie van Duitsland en ze probeert via Duitsland tot een betere samenwerking met de Europese Unie te komen. Daarbij is het van belang te weten dat de notie van een “sterk” Duitsland niet zo ongewoon is, daar Duitsland na afloop van de Tweede Wereldoorlog niet definitief als onafhankelijke staat was vernietigd, waardoor het land later de kans kreeg om zich in 1990 alsnog te herenigen. Vandaag ondersteunt Rusland de aanvraag van Duitsland om permanent lid van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties te worden.

Angela Merkel

Toen in november 2005 Angela Merkel bondskanselier werd, meenden vele analisten dat de relaties tussen beiden landen zouden afkoelen. Ze vervingen de term

“vriendschap” die de relatie tussen Duitsland en Rusland onder Kanselier Schröder had gekenmerkt, nu door de term “strategisch partnerschap”, maar sindsdien is de essentie van de betrekkingen tussen beide landen niet veranderd. De Europese Commissie en de Europese Raad negeerden overigens de protesten van Oost-Europese landen als Polen, Litouwen, Letland, Estland and Wit-Rusland, en ze noemden de *North Stream Pipeline* van “Europees belang”. Kanselier Angela Merkel vertelde tijdens een nieuwsuitzending na gesprekken met Eerste Minister Poetin in 2009 te hebben gevoerd: “Met betrekking tot de ‘*Nord Stream*’¹¹ is voor ons niets veranderd. We zullen stug doorgaan met het bouwen en implementeren van dit project.”¹²

Vergeleken met Schröder staat Angela Merkel sceptischer ten aanzien van Rusland. Ze maakte duidelijk dat de buitenlandse politiek zich nu op de Verenigde Staten zou richten en dat Rusland wat meer op afstand zou worden geplaatst. Nochtans, ondanks haar verlangen om de politiek van de Verenigde Staten nauwgezet te volgen, was het toch vanuit Duitsland dat de vroegere minister van Buitenlandse Zaken Frank Walter Steinmeier die zich als één van de weinigen uit een West-Europees land kritisch uitliet over een nog te installeren Amerikaans raketschild in Oost-Europa. Merkel zegde ook niet de verdragen op die in het tijdperk van Schröder met Rusland waren ondertekend. De twee landen hadden blijkbaar te veel gemeenschappelijke belangen – vooral in de economische sfeer – om die zo maar te negeren. Rusland is voor Duitsland een belangrijke afzetmarkt, evenals een leverancier van energiedragers. Duitsland is voor Rusland

de belangrijkste handelspartner waarmee het bijzondere relaties heeft aangeknoopt. Zonder partnerschap met Duitsland op het vlak van technologie zal het voor Rusland onmogelijk zijn om de concurrentiekracht van de eigen economie te verbeteren.

Ongelukkig genoeg echter wordt op dit gebied de samenwerking door de houding van bepaalde westerse landen bemoeilijkt. Een voorbeeld hiervan zijn de affaires rond het belang dat *AFK Sistema* wilde nemen in de grootste Europese microchipsfabrikant *Infineon* of het aankopen door het Russische staatsbedrijf *Rosatom* van de Duitse firma *Nukem Technologies GmbH*, een technologiebedrijf met installaties geschikt voor het behandelen van radioactief kernafval. Duitsland gaf hiervoor het groene licht ondanks grote druk die de Verenigde Staten hiertegen uitoefenden. De Amerikaanse massamedia lanceerden waarachtig een campagne tegen Merkel om haar imago te besmeuren en om de samenwerking te verhinderen.¹³

De Russische regering van haar kant bracht eveneens geen fundamentele veranderingen in de relaties tussen beide landen aan. Toen Medvedev in 2008 tot president werd verkozen, veranderde daarna wel weer de toon in de communicatie over het buitenlandse beleid.

President Medvedev positioneerde zich van meet af aan niet als de leider van een herrijzend imperium, want hij zette de dialoog met alle landen verder op basis van gelijkheidwaardigheid en partnerschap. Hij kon hiermee een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van de Russisch-Duitse verhoudingen, omdat een dergelijke mededeling noodzakelijk was om efficiënt te kunnen communiceren met de nieuwe pro-Amerikaanse kanselier Merkel. President Medvedev zette dus het beleid van President Poetin verder door te streven naar het verbeteren van de economische en politieke samenwerking met Duitsland. De actieve dialoog in het kader van het publieke forum *Petersburg Dialog* weefde intussen nieuwe draden van economische samenwerking tussen beide grote landen.

De kortstondige economische crisis van 2008 werd snel overwonnen. In januari-juli 2011 groeide de omzet van de wederzijdse Russisch-Duitse handel in vergelijking met

de voorgaande periode met 45,2 procent en bedroeg nu 39,5 miljard dollar. In 2010 bedroegen de Duitse investeringen in de Russische economie 10,4 miljard dollar, waardoor Duitsland op de vijfde plaats kwam in termen van geaccumuleerde investeringen in Rusland, na Cyprus, Nederland, Groot-Brittannië en Luxemburg. De Russische investeringen in Duitsland groeiden ook: in 2010 ontving Duitsland voor 4,6 miljard dollar aan Russische investeringen, hetgeen vier maal meer was dan in 2009.¹⁴

European Security Treaty

Tijdens zijn eerste bezoek als staatshoofd aan Berlijn nam Medvedev het initiatief om een *European Security Treaty* te ontvouwen met het doel aan de bestaande onevenwichten in de veiligheidsvoorzieningen in de Euro-Atlantische regio te verhelpen en waarbij de belangen van alle lidstaten zouden moeten in overweging worden genomen. De belangrijkste objectieven voor het aannemen van een dergelijk document was het versterken van het internationale recht en de militair-politieke stabiliteit in de Euro-Atlantische regio met de medewerking van alle belangrijke spelers en het vaststellen van Ruslands plaats in de veranderingsprocessen die zich op het Europese continent voltrekken. De aanvaarding van een dergelijk verdrag zou een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het verzekeren van de internationale veiligheid, te meer daar er een clausule in opgenomen was dat conflicten met wederzijdse instemming van de betrokken partijen hoorden opgelost te worden en dat het niet toegestaan zou zijn om militaire bondgenootschappen en coalities af te sluiten die de gemeenschappelijke veiligheidszone in gevaar zouden kunnen brengen, dit inclusief het gebruik laten maken van het eigen grondgebied tegen andere landen, waardoor de vrede en de stabiliteit in de Euro-Atlantische regio in gevaar zou worden gebracht.

De Amerikanen reageerden uiteraard met een uiterst negatief ten aanzien van dit Russische voorstel. De lidstaten van de Europese Unie verklaarden ten slotte dat ze er het mee eens waren dat de architectuur van de Europese veiligheidspolitiek hoorde te veranderen. De Russische Federatie hoopte nu op de steun van Duitsland voor haar project. In een interview over het buitenlandse beleid bevestigde de Duitse ambassadeur in

Medvedev - Merkel - Sarkozy

Moskou Walter Jürgen Schmidt dat Duitsland bereid was om met Rusland op strategisch gebied samen te werken, inclusief rond het implementeren van het Russische voorstel voor het afsluiten van een *Treaty on European Security*¹⁵ dat al tijdens de onderhandelingsbesprekingen van President Medvedev en Minister van Buitenlandse Zaken Sergey Lavrov met hun Duitse collega's in 2008-2011 al ter sprake was geweest. Op de conferentie van München in februari 2009 riep de Franse President Nicolas Sarkozy de westerse landen op tot het voeren van gezamenlijke besprekingen over het concept van de Europese veiligheid zoals dat door Medvedev was voorgesteld. Op initiatief van Frankrijk werd dan in Deauville tussen Sarkozy, Merkel en Medvedev een vergadering belegd waarbij werd afgesproken om de werkzaamheden van een comité voor Europees-Russische veiligheidssamenwerking te bevorderen. Het is duidelijk dat Medvedevs initiatief om de veiligheid van de landen in de Euro-Atlantische regio te versterken ten nadele van andere landen geen steun kreeg van de meeste lidstaten van de NAVO en van de Europese Unie. De reden daarvoor is dat dit initiatief tegen de belangen van de NAVO indruiste, want de NAVO wil een algemeen veiligheidsgebied rond de eigen organisatie scheppen, maar dan met uitsluiting van Rusland.

Het moet nochtans worden erkend dat noch de Verenigde Staten, noch Europa bereid zullen zijn om, gezien het economisch en militair potentieel van Rusland,

op dit punt concessies te doen ten aanzien van een eventuele Euro-Atlantische veiligheidsregio waarin Rusland een rol en een plaats moet krijgen in de besluitvorming.

Conclusies

Als we de Russisch-Duitse betrekkingen willen beoordelen dan moeten we in gedachten houden dat Duitsland aan gemeenschappelijke opvattingen over een Europese buitenlandse politiek gebonden is. In het bijzonder na de ratificatie van het Verdrag van Lissabon in 2009 moet Duitsland binnen het kader van Europa opereren. Duitsland zal dus nooit de steun van de Verenigde Staten opofferen in ruil voor een toenaderingspolitiek tot Rusland.

De Europese Unie moet echter wel met Rusland samenwerken in de hoop zo tegenover de opkomende economische macht van China een tegengewicht te vormen. De Europese Unie is sinds het begin van de economische crisis ook steeds meer afhankelijk geworden van Rusland, te meer daar dat land een gestage economische groei heeft gekend, dit ondanks de verslechtering van de wereldeconomie.¹⁶ Of, zoals de analist van de *Konrad Adenauer Stiftung*, nl. Thomas Kunze, ooit beweerde: men kan Atlantist blijven, maar tegelijkertijd kan men toch een ongegeneerde pleitbezorger van de samenwerking met Rusland in de Euro-Aziatische zone worden.¹⁷

Sinds de ondertekening van het Verdrag van Lissabon is het vandaag veel moeilijker geworden om met Duitsland bijzondere betrekkingen aan te knopen. Toch bepaalt Duitsland vandaag als één van de grote landen in belangrijke mate de Europese buitenlandse politiek. Duitsland is daarbij ook één van de zeven meest geïndustrialiseerde landen (G7), het is de leidende kracht in het Europese integratieproces en één van de belangrijkste partners in de NAVO. Dus kan Duitsland ook veel betekenen bij het versterken van de betrekkingen tussen Rusland en de Europese Unie. De interacties tussen Rusland en Duitsland kunnen daardoor ook leiden tot versterkte economische groei en een betere stabiliteit in de Europese Unie. In bepaalde gevallen zou Duitsland dan bij het verdedigen van zijn eigen nationale belangen binnen de Europese Unie op de steun van Rusland kunnen terugvallen, hetgeen ons daarom tot de conclusie zou kunnen verleiden dat de Duits-Russische verhoudingen zich voortaan in een pragmatische zin zullen verder ontwikkelen.

Toen in 2011 Poetin nog de functie van Eerste Minister bekleedde, verkreeg hij de prestigieuze Duitse prijs *Die Quadriga* die hem werd toegekend wegens zijn pionieren in politieke, economische en culturele activiteiten. Het comité dat de prijs toekende, kondigde aan dat de prijs was toegekend wegens Poetins inbreng bij "het stabiel en betrouwbaar maken van de Russisch-Duitse verhoudingen."¹⁸ Hoewel de prijs achteraf niet aan Poetin werd uitgereikt wegens de oppositie van bepaalde partijen, is dat toch op zich al een erkenning van Poetins persoonlijke bijdrage aan de ontwikkeling van de Russisch-Duitse verhoudingen. Dat kan allerm minst zonder betekenis zijn. Tevens blijkt echter ook dat er in de Duitse samenleving nog altijd een duidelijk gebrek aan begrip voor de positie van Rusland bestaat, hetgeen een effectieve ontwikkeling van de Russisch-Duitse betrekkingen bemoeilijkt en het nemen van politieke beslissingen door de Duitse regering in sterke mate belemmert. Dat betekent dat de wederzijdse contacten tussen de *civil society* in beide landen in de toekomst zouden moeten worden versterkt.

(Vertaling: André Mommen)

Noten:

¹ Dit artikel is een bijdrage aan het internationale onderzoeksproject *Russia's Changing Economic and Political Regimes: The Putin Years and Afterwards* o.l.v. Andrey Makarychev en André Mommen, waarvan de boekeditie in 2013 bij Routledge in London en New York zal verschijnen.

² "New dialog on old issues", in *Diplomat Magazine*, August 2008, blz. 30-31.

³ Zie de officiële biografie van Poetin: "Vladimir Putin 2012" <http://www.putin2012.ru/biography/1980>

⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=2FRVOPGwXf0>; http://www.bundestag.de/kulturundgeschichte/geschichte/gastredner/putin/putin_wort.html

⁵ Gerhard Schröder, "Deutsche Russlandpolitik-europäische Ostpolitik", *ZeitOnline*, 05.04.2001 http://www.zeit.de/2001/15/Deutsche_Russlandpolitik_-_europaeische_Ostpolitik

⁶ Jens Siegert, "German-Russian Relations, Civil Society and Human Rights", March 18, 2004. <http://www.boell.de/weltweit/europanordamerika/europa-nordamerika-3311.html>

⁷ Alexander Rahr, "Why Schröder Loves Russia", *Russia in Global Affairs*. N° 4, October - December 2004 http://eng.globalaffairs.ru/number/n_3876

⁸ Gerhard Schroeder, "Russia and Germany: The Core Tenet of Cooperation", *Russia in Global Affairs*. N° 4, 9 November, 2004. http://eng.globalaffairs.ru/number/n_3875

⁹ Country research catalogue "ECONRUS", Economic relations between Russia and Germany <http://catalog.fmb.ru/germany12.shtml>

¹⁰ Zie de officiële site van de Nord Stream pipeline. <http://www.nord-stream.com/about-us/>

¹¹ *Nord Stream* de is nieuwe benaming voor de pijplijn die van Vyborg in Rusland tot Greifswald in Duitsland loopt.

¹² Газопровод NordStream по-прежнему актуален Для Германии - Меркель http://ria.ru/gas_news/20090116/159436308.html

¹³ Over de Russisch-Duitse relaties, zie Alexander Rahr, September 4, 2009 http://www.ruseu.com/blog/politics/details_97.html

¹⁴ Het Ministerie van Buitenlandse Zaken van de Russische Federatie (officiële site): Russisch-Duitse betrekkingen <http://www.mid.ru/bdomp/nsreuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/0203fe9f64a3fb3844257a000043ba6a!OpenDocument>

¹⁵ "Strategic partnership will be continued", Independent newspaper http://www.ng.ru/ideas/2008-12-25/5_berlin.html

¹⁶ Zie het rapport van de Wereldbank over de Russische economie, juni 2008.

<http://protown.ru/information/hide/3308.html>

¹⁷ Nikita Zolkver "Europe can't compete with China without Russia", 17.04.12

<http://www.dw.de/dw/article/0,,15887862,00.html>

¹⁸ Daniel Brössler, "Deutscher Verein ehrt Putin als Staatsbürger", *Süddeutsche Zeitung*, 09.07.2011.

<http://www.sueddeutsche.de/politik/deutscher-verein-ehrt-putin-als-staatsbuerger-berechenbarkeit-gepaart-mit-stehvermoegen>